

TÜRK EDEBİYATINDA

NA'TÎ MAHLASINI KULLANAN ŞAİRLER

Doç.Dr.Ahmet YILMAZ
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Poets who Used the Pseudonym of Na'ti in the Turkish Literature

It is an important tradition to compose na't in the Turkish Literature. Naturally it should have been used pseudonym of Na'ti very often. However, in this study, it has been seen that only five persons used this pseudonym in the Turkish Literature.

Na'tî kelimesi Arapça olup, yapısal olarak na'ta ait, na'ta has, na'ta özgü, na'ta mahsus anlamlarını ifade eden mensûb bir isimdir. Na't ise, amacı genellikle Hz.Peygamber'î medhetmek ve onun diğer peygamberlerden üstün olduğunu belirterek ona yalvarmak ve onun şefaatinde elde edebilmek olan şiire İslamî edebiyatlarda verilen isimdir. İlk dört halifeyi methetmek amacıyla yazılan şiirlere de na't dendiği vakidir. Ancak şairlerin büyük çoğunluğu na't kelimesiyle, Hz.Peygamber için yazılmış methiyeleri kasetmişlerdir. Biz bu açıklama sonucunda na'tî kelimesini, Hz.Peygamber'e medhiye yazan insan, olarak anlayabiliriz. Hatta, Hz.Peygamber'e çok na't yazmış olan şâir, diye anlamak daha doğrudur. Farsça na't-gû terkibi de aynı anlamları taşır.

Türk İslam edebiyatında na't yazmak bir gelenektir. Ancak na't yazan pek çok şâir bulunmasına ve pek çok şairin de neredeyse divanlarının tamamı, konusu na't olan gazel ve kasidelerle dolu olmasına karşın, Na'tî mahlasını kullanan şâir çok azdır. Biz sadece beş şairin bu mahlası kullanmış olduğunu tesbit edebilmiş bulunmaktayız. Bunlar Na'tî Çelebi, Kâtip Ahmed Paşa, Na'tî Mustafa, Gelibolulu Mehmed Efendi ve Gaziantepi Kunduracı Na'tî Efendi'dir.

Biz Türk edebiyatında Na'tî mahlasını kullanan şairlerle ilgili bu çalışmamızı yaparken, bazı biyografi kitaplarında bu beş şaire ait bilgilerin de bazen birbirine karıştırılmış olduğunu gördük. Şimdi bu şairleri yaşadıkları tarih sırasıyla tanıyalım:

I. Na'tî Çelebi (H.943/M.1537)

İstanbuldur. Kadri Efendi Anadolu Kazaskeri iken divanında katip ve tevkîatçı unvanlarıyla bulunmasına rağmen içkiye aşırı düşkünlüğü sebebiyle devlet erkanınca dışlandığı bazı kaynaklarda zikredilmiştir.¹ Süleyman Paşa Mısır'a giderken katip olarak ona refakat etmiştir. "Ferrûh u Gülrûh" isimli manzûm bir eseri vardır. Mısır'da ölmüş ve oraya defnedilmiştir.²

Keşfü'z-Zünûn'da "Ferrûh u Gülrûh" isimli manzûm eserin Na'tî'ye ait olduğu bildirilmiş fakat hangi Na'tî olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca ölüm tarihi olarak da iki tarih zikredilmiştir. Belirtilen bu iki tarihten H.943 Na'tî Çelebi'nin, H.1130 da Na'tî Mustafa'nın ölüm tarihleridir. Bilgiler karıştırılmıştır.³ Yaşadığı dönem hakkında bazı kaynaklarda "onuncu karn-ı hicride" denmekte ve başka tarih verilmemektedir.⁴ Türk Edebiyatı Tarihi'nde ise 943/1536'da öldüğü yazılmaktadır.⁵ Sicill-i Osmâni ve Tuhfe-i Nâilî'de ise Na'tî Çelebi'nin ölüm tarihi H.860/M.1455 olarak gösterilmiştir.⁶

Aşık Çelebi, Na'tî Çelebi hakkında bilgi verirken "Tab'ı şükûfte ve bulduğu manalar nâ-güftedir" dedikten başka, düşüp kalktığı arkadaşları hakkında da "... gâh gülşen ü kâşânelerde gül gibi açılurlar, gâh güşe-i meyhânelerde cür'a gibi saçılurlar,.... gâhi ehl-i ilimlerle hem-dest olup ilâhî sohbetler idüp ... şîrîn güftârlıklarla şâkirlerin başına sular koyarlar idi " değerlendirmesini yapmıştır.⁷

Na'tî Çelebi'nin şiirleri hakkında bilgi vermesi için şu beyitlerini sunuyoruz:

*Kanı ol dem kim bizüm zevk u safâmuz var idi
Bezmümüzde iki yâr olsa biri dil-dâr idi*

*Yüz süverdüüm hâk-i pâ-y-i yâre her şâm u seher
Devlet ü bahtum müşâid tâliüm bî-dâr idi*

*Âh kim virdi fenâ yelini âhir rûzgâr
Bir zamandı gerçi Na'tî hâk-i pâ-y-i yâr idi*⁸

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

¹ Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ , Hızr.İbrahim Kutluk, Ankara, 1978, s.997.

² Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, s.997; Semseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul, 1316, VI/4590.

³ Bkz. Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zünûn an esâmî'l-kütübi ve'l-funûn, İstanbul, 1943, II/1254.

⁴ Bkz. Semseddin Sâmî, age, VI/4590.

⁵ Bkz. Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yay.Ankara 1984, I/135.

⁶ Bkz. Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmâni (Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye), (İstanbul), 1308, IV/568; Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî, Ankara, 2001, s.1079.

⁷ Bkz. Aşık Çelebi, Meşâiru'ş-şuarâ, Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi, Nu. A-4765 (Eserin üzerinde yaprak numaraları gösterilmemiştir).

⁸ Na'tî Çelebi'nin bu şiiri için Bkz. Nâil Tuman, age., s.1079; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ (Hızr.İbrahim Kutluk), Ankara, 1978, s.997; Semseddin Sâmî , age, VI/4591; Aşık Çelebi, Meşâiru'ş-şuarâ, Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi, Nu. A-4765, (Eserde yapraklar numaralandırılmamıştır).

2. Na'tî Ahmed Paşa (H.995/M.1586'da sağ)

Bağdad Kadısı Kâtip Mahmûd Efendi'nin oğludur. H.995/M.1586 tarihinde sağ olan şair İstanbulludur. Tuhe-i Nâilî'de bu bilgilerin yanısıra şu şiirine de yer verilmiştir:

*Bana ışkunda ziyân itme gibi sûd olmaz
Âşıka ölmeden özge dahı maksûd olmaz*

*Mâh-veş sînesini burc-bedene çekmeyenün
Kevkeb-i bahtı gülp tâlii mes'ûd olmaz*

*İtmeyen bezmini işret gicesinde hoş-bû
Micmer-i tende yanan cân gibi bir ûd olmaz*

*Kûy-ı Firdevsüni Na'tî çü makâm eylemeye
Âkıbet nâmı anun dünyede Mahmûd olmaz⁹*

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

3. Gelibolulu Mehmed Efendi (H.1090/M.1679)

Parsâ Mehmed Efendi'nin dergâhında, onun hizmetinde bulunma şerefine nail olmuştur. Daha sonra Nişancı Abdurrahman Paşa'ya intisab ederek Edirne'de çardak naibi olarak çalışmakta iken önce Malkara, daha sonra da Tekirdağı müftülüğüne getirilen Gelibolulu Mehmed Efendi H.1090/M.1679 senesinde vefat etmiştir.¹⁰

Şimdi, şiirlerinden bulabildiğimiz örneği sunuyoruz:

*Beni çokdan helâk eylerdi cânâ nâle vü âhum
Ecel murgın resîde eyler ammâ âh-ı cân-gâhum*

*Sana tesîr ider sûz-ı derûnum bir gün elbette
Çıkarma göklere ey mâh-rû âh-ı seher-gâhum*

*Bana ser-menzil-i maksûda irmek hayli müşkildür
Meger kim Hızr-himmet ola bu vâdîde hem-râhum*

*Bu bağ-ı pür-fitende Na'tiyâ bilmem ki bir kerre
İrüşür mi o nahlün mîvesine dest-i kûtâhum¹¹*

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

⁹ Na'tî Ahmed Paşa'nın hayatı hakkında Bkz. Nâil Tuman, age., s.1079; Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ, Süleymaniye, Halet Ef. İlavesi Bl. No: 107; Süleyman Solmaz, Ahdî ve Gülşen-i Şuarası, Gazi .Ü. Yayınlanmamış D.Tezi, Ankara 1996, s.287-288.

¹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâyiu'l-Fudalâ (Şakâik-i Numâniyye ve Zeyilleri, Hrz. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989, 4/478

¹¹ Gelibolulu Mehmed Efendi'nin hayatı hakkında Bkz. Nâil Tuman, age., s.1079-1080; Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâyiu'l-Fudalâ (Şakâik-i Numâniyye ve Zeyilleri, Hrz. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989, 4/478; İsmail Belig, Nuhbetü'l-Âsar Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr (Hrz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara.1999, s.486; Safâyi Mustafa, Safâyi Tezkiresi, Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi, No.1350, vr.370/a.

4. Na'tî Mustafa (H.1130/M.1718)

İstanbul lu olup Defterdar Hüseyin Paşa'nın oğlu¹² ve Küçük Mustafa Paşa'nın torunudur. Na'tî Mustafa Bey ve Mîr Mustafa Na'tî olarak ta bilinir. Babası defterdarlıktan azledilmiş ve öldürülmüştür.¹³ Küçük yaşta saraya alınmış ve eğitimini Enderun'da tamamlamıştır. Hüsn-i hattaki başarısı sayesinde memuriyetinde hızlı terfilere nail olmuştur. Silahdar katibi rütbesiyle katıldığı Mora seferinde hastalanarak felç olmuş ve geri dönmek zorunda kalmıştır. Ömrünün son üç senesini felçli yaşayarak 1130/1718 tarihinde vefat etmiştir. Edhem ü Hümâ isimli mesnevisi önemli bir eseridir.¹⁴

5. Gaziantep li Kunduracı Na'tî Efendi (H.1200/M.1785'te sağ)

H.1200/M.1785 tarihinde hayatta olduğu ve keşş-gerlik (ayakkabıcılık) sanatıyla meşgul olduğu bildirilen¹⁵ Gaziantep li Na'tî Efendi'dir. Hayatı hakkında başka bilgimiz yoktur.

Sonuç olarak, na't yazmak, Türk Edebiyatında her divan şairi için neredeyse vazgeçilemez bir tutku olmuştur. Bin yıllık geçmişte verilen eserler bunun örnekleriyle doludur. Ancak Na'tî mahlasını kullanmış olanların sayısının bu kadar az olması düşündürücüdür.

¹² Na'tî Mustafa Bey'in babasının adı Kâmûsü'l-A'lâm (VI/4590) ve Tezkire-i Sâlim (s.678) gibi bazı kaynaklarda "Hasan" olarak zikredilmektedir. Ancak elimizdeki diğer belgelere göre bunun böyle olmadığı kanaatindeyiz. Tuhfe-i Nâilî (s.1080) de bizim bu kanaatimizi teyid etmektedir. Ayvansarayî'nin, Defterdar Hüseyin Paşa'nın hayatını anlatırken verdiği şu bilgiler de yine bizim kanaatimizin doğruluğunu vurgulamaktadır: "Ricâl-i devlet-i 'aliyyeden iken hizmet-i defteri ile bekâm ve hidemâtı pesendide oldukda Sultan Mehemmed Han-ı râbî' zamanında vezâretle ikrâm ve yine hizmetinde istihdâm olunmuşdur. Ba'de'l-'azl ...1102/(1690) tarihinde şehâdetle 'azm-i dârü's-selâm eylemişdir. Üskûdar'da medfundur. Oğulları Mustafa Bey ve Afvî Muhammed Bey efendiler dahi ricâl-i devlet meyânında ma'ruflar idi." (Bkz. Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl (Hzr. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978, s.63). Na'tî Mustafa'nın çağdaşı olan şair Sâbit Alâeddin (ö. H.1124/ M.1714) de:

*Mustafâ Beg ki feyze mazhardur
Mahlası Na'tî-i suhan-verdür
Rahmet olsun Hüseyin Pâşâ'ya
Böyle cevher getürdi dünyâyâ*

diyerek, Na'tî Mustafa'nın babasının adının Hüseyin olduğunu da belirtmiştir.(Bkz. Sabit Alâeddin, Türkçe Divân,Milli Ktp. -Mikrofilm Arşivi No: A-3999/ Millet Ktp.Ali Emiri Bl. No:74, vr.25/b.)

¹³ Bkz. Müstakim-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, Süleymaniye Halet Ef.Bl.No:628. Mecelletü'n-Nisâb, vr.425/b; Müstakim-zâde, Tuhfe-i Hattatîn, Devlet Mat.İstanbul 1928.s.550, Şeyhi Mehmet Efendi, (age.) s.4/478.

¹⁴ Na'tî Mustafa'nın hayatı hakkında Bkz. Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, Mecelletü'n-Nisâb(a.g.e) vr.425/b ve Tuhfe-i Hattatîn(age) s.550; Bağdadlı İsmail Paşa, Hediye-yetü'l-Ârifin Esmâ'ül-Müellifin ve Âsarü'l-Musannifin, İstanbul, 1955, II/444 ; Mehmed Süreyya, age, IV/568; Şeyhi Mehmet Efendi, a.g.e, 4/478 ; Semseddin Sâmî , age, VI/4590 ; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri (Hzr.Mustafa Tatçı -Cemâl Kurnaz), Ankara, 2000, II/451; Sâlim, Sâlim Tezkiresi, . Dersaadet, 1315, s.677 ; Ağâh Sırrı Levend , age I/134; Nâil Tuman, age, s.1080; Bkz. Hafız Hüseyin Ayvansarayî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl (Hzr. Fahri Ç. Derin), İstanbul,1978, s.63; Safâyî Mustafa, Safâyî Tezkiresi, Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi, No.1350.age, vr.370/a.

¹⁵ Bkz. Nâil Tuman, age, s.1080; Şeyhulislâm Arif Hikmet, Tezkiretüş-Şu'arâ (Arif Hikmet Tezkiresi), Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi, No.1271, vr.?. (Eserde yapraklar numaralandırılmamıştır).